

В исследовании анализируется терминологическая база нормативно-правового обеспечения процессов возвращения культурных ценностей, перемещенных в результате глобальных вооруженных конфликтов XX в.

Ключевые слова: международное право, культурные ценности, реституция, нормотворчество.

***Akulenko V.I* Terms as the confines of international legal concepts of «restitution» and «restitution of cultural treasures»**

The terminological base of the regulatory processes to ensure the return of cultural objects displaced during of the global military conflicts in 20th century are analyzing in this research.

Keywords: international law, cultural treasures, restitution, rule-making.

Подано до друку: 05.11.2013 р.

УДК 393.92-05(1)«КАЧУРОВСЬКИЙ»

С.Ю. ЗОЗУЛЯ

**Поховання Ігоря Качуровського в Україні:
до новітньої історії творення вітчизняних
некрополістичних пам'яток**

Повідомлення про поховання в Україні праху визначного українського поета, письменника, літературознавця І.В. Качуровського.

Ключові слова: некрополістична пам'ятка, місце поховання, заповіт, Качуровський І.В., Крути.

22 листопада 2013 р. відбулася непересічна подія: у с. Крути Ніжинського району Чернігівської обл. відбулося урочисте поховання праху Ігоря Васильовича Качуровського. Хоча визначний український поет, письменник, перекладач, літературознавець, теоретик літератури, радіожурналіст помер кількома місяцями раніше в Мюнхені (Німеччина), де постійно жив і працював. Поховати ж на своїй малій батьківщині він заповів задалегідь.

Доля Ігоря Качуровського була нелегкою. З 12-річного віку разом із сім'єю він змушений був утікати від сталінського розкуркулення й голодомору (маючи до того ж ще й дворянське коріння матері та співпрацю батька з Українською Центральною Радою) до російського Курська. Тут отримав вищу освіту в педінституті. (Навіть зустрів там земляка-ніжинця Петра Одарченка, який – як і сам І.В. Качуровський – згодом опиниться в еміграції й стане одним із стовпів літератури української діаспори, щоправда в США). Вже за німецької окупації в 1942 р. Ігор Качуровський повернувся в Україну до рідних Крут, але знову мав утікати – всього за рік мусив вирушати на захід, розуміючи, що перебування під німцями нічим гарним після повернення радянської влади для нього не закінчиться. Далі через Словаччину, Чехію й Австрію – до Аргентини. З австрійського періоду життя почався його творчий шлях, плідно будучи продовжений уже за океаном. Там, тяжко працюючи на фізичній роботі, знаходився час і на пое-

зію з письменством; там вийшли й кілька збірок; а згодом перейшов на викладацьку роботу. Проте визнання і як митець, і як учений І.В. Качуровський отримав, перебравшись до Німеччини наприкінці 1960-х років. Тут, у Мюнхені він написав свої найбільш відомі твори й дослідження, тут захистив докторську дисертацію (PhD) й отримав професорську посаду в Українському вільному університеті, тут, зрештою, одружившись влаштував і приватне життя.

До здобутку І.В. Качуровського належать з десяток поетичних збірок, п'ять романів, здебільшого побудованих на автобіографічному матеріалі, та чисельні переклади – він прекрасно володів усіма основними європейськими мовами. Наукова спадщина – розвідки з теорії літературознавства та підручники з віршознавства та зі стилістики, які вже за доби незалежності будучи перевиданими в Україні, стали фактично підручниками для вітчизняних вищих навчальних закладів, замінивши перекладні російські. Окремою частиною доробку Ігоря Качуровського є понад 2 тис. записаних радіопередач на Радіо «Свобода», де він упродовж двох десятиліть працював літературним оглядачем. (Голос саме Ігоря Качуровського з розповідями про українську літературу на цій зарубіжній радіохвилі в Україні чули з приймачів уночі й зрання, коли кадебістські «глушилки» дещо послаблялися й можна було потайки слухати «ворожу антирадянщину» в ефірі).

А потім було повернення І.В. Качуровського в Україну. Впродовж 1990-х років відбулося кілька відвідин столиці й, звісно, рідних місць – Ніжина, де відомий митець і науковець народився, та Крут, де пройшли його дитячі й почалися юнацькі роки. Частина з творчого й наукового доробку було перевидано на батьківщині; з'явилися друком також спогади про рідне село, навіть такі собі в популярному викладі настанови з мікології – адже все життя Ігор Качуровський залишався завзятим грибником. У 2006 р. за видану кількома роками раніше збірку «Променисті силуети: лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки» (згодом перевидану в Києві у 2008 р.) І.В. Качуровський був удостоєний звання лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка. І врешті це повернення завершилося перевезенням із Мюнхену до України урни з його прахом.

У заповіті Ігор Качуровський просив поховати його на території садиби в с. Крути, де він жив у 1918–1932 та 1942–1943 роках – біля будинку на кручій березі Остра – річки, що протікає через це село. На жаль, представники родини поета, що й нині проживають в цій садибі, відмовили задовольнити цю останню волю поета точно за заповітом. Тоді ентузіасти, що взяли на себе клопіт із облаштування поховання (насамперед, Ніжинська міськрайонна благодійна організація «Благодійний фонд «Ніжен»), виклопотали у місцевої влади офіційне виділення земельної ділянки задля цього на території, підпорядкованій Крутівській сільській раді.

Для облаштування поховання було зібрано чималу суму грошей, перерахованих із цільовим призначенням до вказаного благодійного фонду

Загальний вигляд поховання І.В. Качуровського у с. Крути.

як від організацій, так і від окремих громадян. Ці кошти витрачені, передусім, на спорудження власне поховання. Згідно з розробленим архітектурним проектом¹ на ділянці на березі р. Остер – поруч із садибою, де проживав І.В. Качуровський – було насипано земляне підвищення у формі правильної шестибічної зрізаної піраміди, на 0,5 м вище за рівень автошляху, що проходить поруч (діаметр: 20 м у основі, 10 м зверху, висота: 3 м від рівня берегу річки, –2,5 м від нульової точки (автошлях)), яке з'єднане з останнім насипним-таки розпірним 15-метровим земляним перешийком (6 м завширшки зверху). Посеред цього насипу споруджено у формі правильної чотирибічної зрізаної ступінчатої піраміди, цегляну базу, обкладену декоративною фасадною цеглою, з поховальною камерою для урни з прахом усередині. На лицьовій фасадній стороні бази прикріплено бронзового литва плити з рельєфним картушем у центру, всередині якого також ливарним способом утворено рельєф напису епітафії: «Ігор / Качуровський / поет / 1.IX.1918–18.VII.2013». Над базою встановлено трьох-раменевий хрест заввишки 4,5 м, зварений із залізного профілю з установленою на перетині вертикальної стійки з основним ramenом бронзовою плакеткою, котра містить барельєфне зображення Спаса Нерукотворного. Поховання орієнтоване із заходу на схід. З огляду на стислі терміни підготовки церемонії поховання після узгодження дозвільних документів, а також із причини несприятливих погодних умов благоустрій, у т.ч. озеленення ділянки, відведеної під поховання, перенесено на наступний рік.

Сама процедура поховання праху І.В. Качуровського, яка відбулася – як зазначено на початку даного повідомлення – 22 листопада 2013 р. Розпочалася з панахиди над урною з його прахом у крутянській сільській церкві св. Михаїла². Далі траурна процесія на чолі з сином поета Леонардо, що прибув із Німеччини, вирушила повз садибу, де колись проживав Ігор Качуровський, до місця майбутнього поховання над Остром. Тут священиками

¹ Ескіз проекту облаштування ділянки для поховання й інші матеріали (в т.ч. про рух коштів, пожертвуваних на поховання І.В. Качуровського) й документи, можна знайти на веб-сайті НМБО «Благодійний фонд «Ніжен» (див.: Поховайте мене в Крутах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nizhen.syaivo.com>).

² До цього урна з прахом поета певний час – поки вирішувалися питання з похованням і споруджувалися відповідні об'єкти – перебувала в м. Ніжин, у стінах Кафедрального Собору Всіх Святих.

Траурна процесія з прахом І.В. Качуровського від крутянської церкви св. Михаїла до місця поховання на березі р. Остер (праворуч – садиба з будинком, де він проживав у 1918–1932 та 1942–1943 роках).

на чолі з єпископом Чернігівським і Ніжинським Євстратієм³ була відправлені заупокійна літія та чин поховання, а також відбулася громадська панахида, в котрій узяли участь керівництво Ніжинського району, Крутівської селищної ради, делегації Національної спілки письменників України, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, багато пересічних крутян і приїжджих, що завітали до Крут цього дня спеціально, аби взяти участь у жалібних заходах.

Потому в сільському Будинку культури відбувся концерт-реквієм, де високі, теплі й щирі слова про Ігоря Васильовича Качуровського пролунали з уст представників місцевої влади, освітян, науковців, колег небіжчика по літературному цеху. Зокрема, багато хто з присутніх поділився спогадами про спілкування з видатним митцем і вченим, декламували власні вірші-посвяти померлому. Лунали й слова самого Ігоря Васильовича – декламувалися уривки з його поезій. Лунала також українська музика – пісні й канти під бандуру, хорові композиції у виконанні дитячого хору «Сяйво» Ніжинської дитячої музичної школи та студентського хору Ніжинського училища культури і мистецтв ім. Марії Заньковецької. Насамкінець, згідно з традиційною українською родинною обрядовістю, жалібні заходи закінчилися поминальним обідом.

Загалом, можна говорити про досить рідкісне для сучасної України явище – утворення окремого реального елітного індивідуального поховання поза межами офіційного кладовища. Важко сказати, наскільки є цей випадок унікальним, але на пам'ять приходить хіба що поховання патріарха Володимира у 1995 р. під станами Софії Київської.

Поховання І.В. Качуровського у Крутах становить цілісну композицію з власне поховання праху в погребальній урні, підмогильного насипу та

³ Примітно те, що першу зі згаданих церковних служб здійснив священник УПЦ – настоятель місцевої церкви о. Василій, а решту – священники УПЦ КП на чолі з вище згаданим єп. Євстратієм і благочинним Ніжинського церковного округу о. Сергієм, що вже само собою робить дану подію в Крутах унікальною.

База надмогильного знаку поховання І.В. Качуровського з епітафією на лицьовому фасаді

«пам'ятки історії». Більше того, цілком можливим (і доцільним) може бути створення комплексної пам'ятки історії, до якої б увійшло як поховання І.В. Качуровського, так і розташований поруч будинок (або садиба загалом – яка, крім будинку, містить цікаву з точки зору традиційної архітектури автентичну дерев'яну господарську споруду, віком близько 150 років), у якому свого часу проживав визначний діяч національної культури й науки – відомий український літератор, учений і журналіст.

Зозуля С.Ю. Захоронение Игоря Качуровского в Украине: к новейшей истории создания отечественных некрополистических памятников

Сообщение о захоронении в Украине праха выдающегося украинского поэта, писателя, литературоведа, И.В. Качуровского.

Ключевые слова: некрополистический памятник, место захоронения, завещание, Качуровский И.В., Круты.

Zozulya S. Yu. Burial place of Ihor Kachurovsky in Ukraine: for a modern history of creating of the necropolis sites of national cultural heritage

This is a short revue about the burial in Ukraine the ash of the outstanding Ukrainian poet, writer, literary critic I.V. Kachurovsky.

Keywords: necropolis site of the national cultural heritage, burial place, testament, Kachurovsky I.V., Kruty.

Подано до друку: 23.11.2013 р.

⁴ І.В. Качуровський також був нагороджений у 1988 р. державною нагородою України – орденом «За заслуги» II ступеня, а також був лауреатом ще 1 закордонної та 4 вітчизняних премій.